

מלצאת ידי קידוש על ידי קטן [לחוש לדעה ראשונה], בדיעבד יוצאים ידי חובת קידוש מדאורייתא בתפילה [כדעה שניה] (משנ"ב שם, ב, וביאה"ל שם).

זהו שאומרים 'מגן דוד'. שכשם שחוטמים ב'מגן אברהם', חותמים 'מגן דוד', ואף שאיננו מזכירים את שלשת האבות בחתימה משום ש'אין חותמין בשנים' (ראה ברכות מט, א), אבל מכל מקום שלשתם מוזכרים בברכת אבות (רשב"ם). ויש שפירש, שהכוונה לברכת 'מעין שבע', כשם שמזכירים בה 'מגן אבות', בזכות שלשת האבות, כך אומרים 'מגן דוד' (פתח עינים [לחיד"א]).

יכול יהו חותמין בכולן. אין הכוונה כפשוטו שיחתמו כולם, שהרי 'אין חותמין בשנים' (ברכות מט, א), אלא הכוונה מנין שחותמים באברהם, ולא ביצחק או יעקב (קרבן נתנאל).

אלמא הדר ביה רבא. ובדיעבד, אם חתם בשבת או ביום טוב 'מקדש ישראל' כרבא, יצא (מג"א תפז, ב), ואמנם מבואר בגמ', שרבא חזר בו והודה לסבי דפומבדיתא שבשבת צריך לחתום 'מקדש השבת', וביום טוב 'מקדש ישראל והזמנים' (קושיית הקרבן נתנאל ביצה ב ז, צ, והגשמת אדם כח, ג), אך בגמ' להלן משמע שהעושה כדברי רבא טרם שחזר בו, יצא (שפת אמת ביצה ז, א), שרב פפא שייבא את רב נתן אבוב דרב הונא שנהא כפומבדיתא, משמע שהוא רק לכתחילה, וכן מרימר שהורה לבני עירו שרצו לנהוג כרבא שלא לגעור בש"ץ שנהא כקני פומבדיתא, משמע שהנהוג כרבא יצא (חתנו של השפת אמת [בסוגריים שם]). ויש סוברים שאם חתם 'מקדש ישראל', לא יצא (אליה רבה ש, י). ■ וכן הלכה [כדעה שניה] (משנ"ב שם, ב, ושעה"צ שם, א).

משנה. בין שלישי לרביעי לא ישתה. כדי שלא ישתכר וישכח לגמור את ההלל, או שחוששים שיאמרו בשכרות. ובין כוס שני לכוס שלישי יכול לשתות, משום שיש שבתוך הסעודה אינו משכר (רשב"ם כאן, ולעיל קח, א בפי' שני, תוס', רא"ש, ע"פ ירושלמי י, ו), וכן גם בין כוס ראשון לכוס שני יכול לשתות, משום שיש שלפני הסעודה אינו משכר (רשב"ם). ויש ססובר שבין כוס ראשון לכוס שני אף מצוה לשתות הרבה, כדי לעורר את התיאבון לאכילת מצה (מרדכי ב'הסדר בקצה', הובא בב"ח א"ח תעג, ב ד"ה ואם ירצה לשתות). יש סוברים שההיתר לשתות בין כוס ראשון לכוס שני הוא רק עד מזיגת כוס שני ואמירת ההגדה (רמב"ן במלחמות כד, א מדפי הרי"ף; ר"ן שם). ויש סוברים שמותר לשתות אף בשעת אמירת ההגדה (תוס' לעיל קג, ב ד"ה רב אשי; בעל המאור שם, וראה ביאורנו לעיל ק, א ד"ה וכיון שכל). ויש שחולק וסובר שיש שלפני הסעודה משכר, ואסור לשתות בין כוס ראשון לכוס שני, והמשנה לא הזכירה איסור זה, כיון שלא שכיח לשתות לפני הסעודה כל כך הרבה (כל בו ג, הובא בב"י שם, ג ד"ה ואם ירצה לשתות, והגר"א בביאורו שם, ח, מוכיח כן מהירושלמי, מובא בשעה"צ תעג, יט).

ויש סוברים, שהטעם ש'בין שלישי לרביעי לא ישתה', משום שנראה כמסויף על הכוסות, ובין הכוסות הראשונים אמנם גם שם שייך טעם איסור זה, אך התיירו חכמים לשתות בכדי שתיאכל המצה לתיאבון, והיין מעורר אותנו (רשב"ם לעיל קח, א בפי' ראשון; רא"ש לעיל כ, ועוד). ויש סוברים, שהטעם ש'בין שלישי לרביעי לא ישתה' כדי שטעם המצה ישאר בפיו (תוס'), בשעת סיפור ביציאת מצרים שאנו חייבים בו כל הלילה (ארחות חיים [לרא"מ מלוגיל] הל' ליל הפסח, כח).

וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום בשבת, הן בקידוש על הכוס, והן בתפילה (רשב"ם; מחזור ויטרי קג), שכיון שבדברות ראשונות הזכירה תורה (שמות כ, יא) את שבת בראשית, ובדברות אחרונות הזכירה (דברים ה, טו) את יציאת מצרים, לכן בקידוש על הכוס אנו מזכירים הן 'זכרון למעשה בראשית' והן 'זכר ליציאת מצרים', כך גם בקידוש בתפילה – בליל שבת ובשחרית, יש להזכיר את שניהם 'זכר למעשה בראשית וליציאת מצרים' (כל בו לה).

והטעם שבנוסחאות שלנו אנו מזכירים 'זכר ליציאת מצרים' בשבתות רק על הכוס, ובתפילה – שהיא עיקר הקידוש מן התורה, איננו מזכירים, ורק בימים טובים אנו מזכירים 'זכר ליציאת מצרים' הן בתפילה והן על הכוס (תמיהה התוס' ר"ד [תליתאה] והרש"ש), משום שחייב הזכרת יציאת מצרים בקידוש נלמד מן הכתוב 'זכור את יום השבת לקדשו', ולעיל (ק, א) דרשו 'זכורוהו על היין', לכן מזכירים רק על הכוס (ר"י בר יקר בפירוש לתפילות). או בכדי שלא יצאו בו ידי חובת קידוש, משום שצריך קידוש במקום סעודה ועל הכוס [ראה מה שכתבנו להלן (ד"ה וכת"ב)] (דבר שמואל, בשם הגר"פ אפשטיין).

כתיב הקא למען תזכור את יום, וכתב היום יזכור את יום השבת לקדשו, ובגזירה שווה זו למדים, שכשם שיש לזכור את השבת על ידי קידוש, כך יש לזכור יציאת מצרים בליל פסח על ידי קידוש, ושוב לומדים על ידי הגזירה שווה, שכשם שמזכירים יציאת מצרים בקידוש בפסח, כך יש להזכירה בקידוש בשבת [ואף שכל לילה צריך להזכיר יציאת מצרים, אלא ששם הלימוד שיש לו רשות להזכיר כל הלילה, ואילו בשבת מקפיד הכתוב שיזכיר זאת בשעת קידוש דוקא (ביאה"ל רעא, א ד"ה מיד)], ואת חובת הזכרת יציאת מצרים בשאר מועדים, למדים ב'בנין אב' מפסח (רשב"ם, ע"פ תהלה לדוד רעא, א, וראה מהרש"א שהקשה מדוע אי אפשר ללמוד אף את הזכרת יציאת מצרים בקידוש בשבת מבנין אב זה).

והטעם שהוצרך ללמוד זכירת יציאת מצרים בשבת מפסח, על אף שבשבת גופא מוזכר בדברות אחרונות (דברים ה, טו) 'וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים', משום ש'זכורת' שם נסוב רק על העבדות במצרים, לא על היציאה ממנה (ר"י בר יקר בפירוש לתפילות; מהרש"א, המוסיף שמתום' שהזכירו את ל"ט המלאכות שהיו עובדים במצרים ונגאלו מהן, משמע שזכירת העבדות נחשבת גם זכירת היציאה, וראה כל בו לה, הנוצר לעיל ד"ה וצריך).

וגזירה שווה גמורה היא, המלמדת שהחייב להזכיר יציאת מצרים בשעת קידוש הוא מדאורייתא, וכיון שבנוסחאות שלנו בתפילת שבת איננו מזכירים יציאת מצרים (ראה מה שכתבנו לעיל ד"ה וצריך), אין יוצאים ידי חובת קידוש דאורייתא בתפילה (מנחת חינוך מצוה לא אות ו, התמה על מג"א רעא, א והדגול מרובה שם, והפמ"ג בא"א ומשב"ז שם, א, שלדעתם יוצאים ידי חובה בתפילה; ערוך השולחן שם ג, בדעת הירושלמי). ויש סוברים שהגזירה שווה היא אסמכתא בעלמא, ויוצאים ידי חובת קידוש דאורייתא בתפילה אף שאין מזכירים יציאת מצרים, ולהזכיר יציאת מצרים בשעת קידוש הוא דין דרבנן (מג"א שם, וביאה"ל שם ד"ה מיד, בביאור ראשון בדעתו; תהלה לדוד שם, ע"פ רש"י ורשב"ם, וראה תוס' ר"ד), ונפק"מ אם קטן [שלא התפלל] יכול להוציא בקידוש גדול שהתפלל (דוך החיים קמג, א), וכן אם בודאי התפלל אך ספק לו אם קידש, האם צריך לחזור ולקדש (פמ"ג שם בא"א שם). ■ להלכה, לכתחילה יש להימנע